

ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ

Тези представляють теоретико-практичний аналіз пенсійного забезпечення як одного з ключових механізмів реалізації соціальної політики щодо осіб похилого віку в Україні. Пенсійна система розглядається як інструмент соціального захисту, що забезпечує базовий рівень добробуту вразливих категорій населення, сприяє соціальній стабільності та відображає ефективність взаємодії між державою і громадянами. Наголошується, що в умовах демографічного старіння, війни та економічної нестабільності питання фінансової стійкості пенсійної системи, її адресності, справедливості та доступності виходять на перший план. Пенсійне забезпечення є не лише фінансовим інструментом, а й показником рівня соціальної відповідальності держави перед людьми літнього віку.

Ключові слова: пенсійна система, пенсійне забезпечення, соціальна політика, люди похилого віку, соціальний захист, солідарна модель, накопичувальна система, демографічне старіння.

Пенсійне забезпечення виступає базовим елементом соціальної політики держави у сфері захисту осіб похилого віку. Його головною метою є гарантування мінімального соціального стандарту життя після завершення активної трудової діяльності. В умовах демографічного старіння, воєнних дій, економічної нестабільності та зниження купівельної спроможності населення ця складова соціального захисту набуває ще більшої значущості [2].

Сучасна пенсійна система України є багаторівневою та складається з таких компонентів: солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, накопичувальна система та система недержавного пенсійного забезпечення. Однак основне фінансове навантаження все ще несе саме солідарна система, яка функціонує за принципом міжпоколінної підтримки: пенсії нинішнім пенсіонерам сплачуються за рахунок внесків працюючого населення.

Проблеми функціонування солідарної системи пов'язані з низьким рівнем зайнятості, значною часткою тіньової економіки, несприятливою демографічною ситуацією та високим рівнем трудової міграції. У 2024 році співвідношення платників єдиного соціального внеску до кількості пенсіонерів продовжувало знижуватись, що негативно впливає на стабільність виплат та розмір пенсій. Водночас актуальною є потреба у запуску другого рівня пенсійної системи – обов'язкової накопичувальної системи. Заплановане впровадження у 2023 році було відтерміноване через воєнні обставини, однак необхідність диверсифікації джерел пенсійного доходу не зникає [1]. Досвід країн ЄС свідчить, що поєднання солідарної та накопичувальної моделей дозволяє забезпечити більшу фінансову сталість і справедливість у розподілі пенсійних ресурсів.

Особливу увагу необхідно приділяти питанням адресності пенсійного забезпечення, що передбачає цільову підтримку найбільш соціально вразливих категорій осіб похилого віку. До таких категорій, зокрема, належать громадяни з мінімальним трудовим стажем, які не змогли накопичити достатнього страхового внеску через об'єктивні життєві обставини, самотні пенсіонери без родинної підтримки, особи з інвалідністю, а також внутрішньо переміщені особи літнього віку, які втратили житло та засоби до існування внаслідок збройного конфлікту [1].

Посилення соціального захисту зазначених груп потребує застосування диференційованих підходів у пенсійній політиці, що враховують індивідуальні потреби та ступінь соціальної вразливості. Одночасно із цим, в умовах постійних інфляційних процесів та нестабільності економічної ситуації, важливою складовою є регулярне вдосконалення механізмів індексації пенсій. Індексация повинна бути прив'язана до фактичного зростання споживчих цін та зміни прожиткового мінімуму, аби забезпечити збереження купівельної спроможності пенсійних виплат. Недостатня реакція системи на інфляційні виклики призводить до фактичного зниження рівня життя осіб похилого віку, що може провокувати зростання рівня бідності серед пенсіонерів.

Крім економічних викликів, сучасна соціальна політика повинна відповідати на виклики, пов'язані з цифровою трансформацією державного управління. В умовах широкого впровадження цифрових технологій, зокрема переведення більшості адміністративних та соціальних послуг у формат онлайн-доступу, літні люди часто стикаються з труднощами в опануванні електронних сервісів. Особливо це стосується реєстрації в електронних кабінетах Пенсійного фонду, отримання консультацій або оформлення

довідок через Інтернет-портали. Така ситуація породжує ризик цифрової дискримінації, за якої певна частина населення фактично виключається з процесу отримання соціальних гарантій через відсутність навичок роботи з цифровими технологіями або технічні обмеження [3].

З огляду на це, актуальним завданням державної соціальної політики є розвиток програм цифрової інклюзії для осіб похилого віку. Йдеться не лише про розширення доступу до технічних засобів (наприклад, комп'ютерів або смартфонів), а й про реалізацію освітніх програм з цифрової грамотності, які мають бути адаптовані до вікових та когнітивних особливостей старших громадян. Необхідно забезпечити функціонування ефективних механізмів соціального та консультативного супроводу при користуванні цифровими послугами – як у фізичних відділеннях Пенсійного фонду, так і через спеціалізовані «гарячі лінії», мобільні офіси чи співпрацю з територіальними громадами [5].

У таблиці 1 наведено порівняльні дані щодо середнього розміру пенсій в Україні та в окремих країнах Європейського Союзу станом на 2024 рік.

Таблиця 1

Країна	Середня пенсія (USD)
Україна	145
Польща	680
Німеччина	1250
Франція	1480
Іспанія	1210

Аналіз порівняльних статистичних даних, представлених у таблиці, засвідчує суттєве відставання України від європейських країн за рівнем пенсійного забезпечення. Зокрема, середній розмір пенсії в Україні у 2024 році складає лише 145 доларів США, що є значно меншим порівняно з Польщею, Німеччиною чи Францією, де цей показник перевищує 600, 1200 та навіть 1400 доларів відповідно. Така диспропорція демонструє обмежені можливості українських пенсіонерів у задоволенні базових життєвих потреб, включаючи витрати на продукти харчування, медикаменти, комунальні послуги та соціальне життя.

У цьому контексті реформування пенсійної системи має відбуватися у тісному взаємозв'язку з іншими сферами соціальної політики, зокрема системою охорони здоров'я, забезпеченням доступного житла, транспортною інфраструктурою, а також розвитком системи соціального обслуговування. Комплексний підхід дозволяє сформувати інтегровану модель підтримки осіб похилого віку, яка охоплює не лише фінансову допомогу, але й гарантує якість життя, соціальну включеність та безпеку. Зокрема, важливо забезпечити координацію між пенсійною реформою та реформами у сфері медичних послуг – адже більшість пенсіонерів мають хронічні захворювання та потребують постійного медичного супроводу. Так само вирішення проблеми житлової ізоляції літніх людей потребує реалізації програм доступного та соціального житла, які мають враховувати вікові особливості мешканців.

Необхідно враховувати потреби осіб похилого віку в доступному та безпечному транспорті для забезпечення їхньої мобільності, а також розвиток мережі соціальних послуг, включаючи догляд вдома, денні центри та соціальні хаби, які сприяють активному старінню. Тільки за умов узгодженості між усіма цими елементами можливо створити ефективну систему підтримки, яка відповідатиме викликам сучасного суспільства та забезпечить гідне життя для осіб старшого віку.

У підсумку можна стверджувати, що пенсійне забезпечення осіб похилого віку є багатограним соціальним інститутом, що поєднує економічні, демографічні, правові та гуманітарні аспекти. Воно не обмежується лише виплатами – це індикатор соціальної справедливості, турботи держави про гідну старість своїх громадян та гарантія базового рівня безпеки у старості. Низький рівень пенсій в Україні є не лише наслідком економічних труднощів, а й проявом системних проблем у соціальній політиці. Для подолання цих викликів необхідні комплексні зусилля: структурна пенсійна реформа, запуск накопичувального рівня, адресна підтримка вразливих пенсіонерів, розвиток соціальних послуг та медичного забезпечення. Важливу роль також відіграє формування інклюзивного інформаційного середовища, здатного адаптуватися до потреб літніх людей.

References

1. Andriushchenko, V.M., Ivanova, N.M. (2022). Transformatsiia pensiinoho zabezpechennia v Ukraini: vyklyky ta priorityty [Transformation of pension provision in Ukraine: challenges and priorities]. Naukovi zapysky Natsionalnogo universytetu «Ostrozhka akademii». Serii: Ekonomika, 25(1), 34–40. [in Ukrainian].
2. Fedorova, A.I., & Lytvyn, S.M. (2022). Tsyfrova transformatsiia sfery sotsialnogo zabezpechennia: vyklyky ta mozhlyvosti dlia liudei pokhyloho viku [Digital transformation of social security: challenges and opportunities for the elderly]. Upravlinnia i menedzhment, 4, 25–30. [in Ukrainian].
3. Holovchak, S.Yu., Koval, I.P. (2023). Tsyfrova nerivnist u dostupnosti sotsialnykh posluh dlia osib pokhyloho viku [Digital inequality in access to social services for the elderly]. Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy, 5, 78–84. [in Ukrainian].

4. Ministry of Social Policy of Ukraine. (2024). Shchodo stanu ta perspektyv rozvytku systemy pensiinoho zabezpechennia [On the state and prospects of development of the pension provision system]. msp.gov.ua. Retrieved from: <https://www.msp.gov.ua/news/22501.html> [in Ukrainian].
5. Sliusar, L.S. (2021). Problemy i perspektyvy vprovadzhennia nakopychuvalnoi systemy pensiinoho zabezpechennia v Ukraini [Problems and prospects of implementing the accumulative pension system in Ukraine]. Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen, 3(43), 112–117. [in Ukrainian].

DOI 10.34132.mspc2025.01.08.02

Anastasiia Harashchenko

PENSION PROVISION AS A KEY ELEMENT OF SOCIAL POLICY TOWARDS THE ELDERLY

The thesis presents a theoretical and practical analysis of pension provision as one of the key mechanisms for implementing social policy towards the elderly in Ukraine. The pension system is viewed as an instrument of social protection that ensures a basic level of well-being for vulnerable population groups, contributes to social stability, and reflects the effectiveness of interaction between the state and its citizens. It is emphasized that under conditions of demographic ageing, war, and economic instability, issues of the financial sustainability of the pension system, its targeting, fairness, and accessibility come to the forefront. Pension provision is not only a financial tool but also an indicator of the level of social responsibility of the state towards the elderly.

Keywords: pension system, pension provision, social policy, elderly people, social protection, solidarity model, funded system, demographic ageing.

Відомості про авторів / Information about Authors

Анастасія Гаращенко, викладач кафедри соціальної роботи, педагогіки і логопедії, Навчально-наукового медичного інституту, Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: ngaraschenkoo@gmail.com

Anastasiia Harashchenko, Lecturer at the Department of Social Work, Pedagogy and Speech Therapy, Educational and Scientific Medical Institute, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: ngaraschenkoo@gmail.com

© А. Гаращенко
29.05.2025.

Стаття отримана редакцією

